

НОВИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА СТЕФАН И. ВЕРКОВИЌ

Стефан И. Верковиќ е една од крупните личности на нашата преродба. Тој му направи драгоцени услуги на македонскиот народ со својата дејност на културното поле.

Во средината на XIX век значајни успеси се постигнуваат во областа на словенската филологија. Откако беа објавени најстари паметници пишувани со глаголица и во науката се утврди големата старина на тоа писмо, се пробуди силен интерес за откривање на паметници пишувани со такво писмо.

Кога Верковиќ 1855 г., пратен од српското правителство дојде да се настани во Македонија, тој почна да работи во духот на своето време. Тој мечтае да открие паметник напишан со глаголица: „када би мого едан глаголитички надпис из јазичке добе на каквој пеџини Томби у Тракии наџи? (Види го писмото од Верковиќ до Алекса Вукомановиќ, зет на Вук Караџиќ, професор на Лицејот во Белград, од 9—13 октомври 1855 г., во Приложението, писмо бр. 1.) И тој бил убеден дека таков натпис навистина ќе најде меѓу Кимурџина и Енос или пак во Трачки Херсонес. За тоа дури тој бил наводно известен од некој Бугарин дека таков натпис има кај Неврокоп (Види продолжението од навед. писмо). Натписот би можел да докаже „каког су порекла најстарији трачки жителџи, били? и есу ли какоу образованост и књижевност имали? (Истото писмо). Верковиќ е всушност убеден дека Траките биле Словени: „То тако што су стари грци и римљани називали старе словене Варварима; мислим да ќе бити една од највеџе неправди. Дакле моја е побожна жеља да они надпис утера у лаж како старе грчке и римске писце, тако и оне новијег времена који су њиова мненија . . .“

Ова писмо досега необјавено и непознато е најстаро писмо од Верковиќ (пишувано е уште во октомври 1855 г.). Тоа основно го менува тврдењето дека родоначалник на идејата за трако-илирското, т. е. индиското потекло на Јужните Словени е Раковски (Види: Арнаудов, Очерки по бугарскиј фолклор, стр. 130). Индиската теорија на Раковски е во подна сила дури во „Показалец“ (1859 г.) и „Бъл-

гарска старина (1865). Поверојатно е мислењето на Шишманов дека е Цинот родоначалник на ова идеја. (Види: СБНУ, XVI—XVII, стр. 614, 630). Ние ќе обратиме внимание на тоа дека Цинот уште 1853 г. нафрлувал такви мисли. На пр. во статијата „Обичаи славјански“¹⁾ „Цариградски Вестник“, 101 од 20-XI-1853 г. тој пишува меѓу другото: „И не е за чудо ради верховното стихотворца Омира којто во Илирик сос голема жеља слушал стихотворно поене Славјанско, от где са научил и степено удиране Епическо“. Со други зборови, Словените, т. е. Траките имале поезија порано од Грците затоа што во тоа време не е познат називот „Словен“. И Омир се учел од Словените.

Верковиќ и лично го познавал Цинот 1853 г. Тој го препорачал Цинот на Радосављевиќ, австриски конзул во Цариград (Види: Х. Поленакковиќ, Кореспонденцијата на Јордан Хаџи Константинов Цинот со Друштво српске словености, Годишен зборник на Филоз. фак., Скопје, Материјали, 1955, стр. 8).

Но Верковиќ можел да ја прими таа идеја и од друга страна. Карпато-Русинот Јуриј Венелин во својата книга „О характере народных песен славян задунайских“, Москва, 1835 г., наведува анегдот од барон de Tott дека работниците Македенци што работале на Дарданелите на азијската обала пееле песни за Александар Велики (стр. 42).

За нас е важно дека Верковиќ уште 1855 г. изнесува такви мисли, т. е. пред Раковски, што се гледа од приведеното од нас писмо. Изгледа дека таа идеја го водела да почне да собира и народни песни, за да, по примерот на другите романтичари, најде потврди за неа и во „духовните произведения“ на народот. Но по сè изгледува дека тој во прво време, барајќи такви стари песни, не ги забележувал оние што навистина се пееле во народот. Тој упорно барал песни за Орфеј и најпосле, 1865 г., бил измамен од мистификациите на Гологанов. И во предговорот кон рускиот превод на Орфеј (преводот е од Рајко Жинзифов). „Древняя болгарская песня об Орфее. Открытая Стефаном Верковичем, сербским и болгарским археологом. Изд. В. А. Дашкова, Москва, 1867 г., Верковиќ со ликување пишува: „эта песня водит древних Болгар в общую семью индоевропейских племен, сблизая их мифические предания с сказаниями Греков и гимнами Риг-Веды об Орфее.“

Но зашто Верковиќ се надевал дека ќе најде такви песни имено во Родопите меѓу помаците?

Ние допуштаме дека на таква мисла можел да го наведе Цинот. Во статијата „Ответ Р. С. Радулову“ (Цариградски

¹⁾ Пишувам со современа транскрипција

Вестник“, бр. 113 од 14-III-1853 г.) тој раскажува дека овчари Бугари се заселиле во Македонија и Тракија 40 год. по Христа и тоа по градовите. Тие почнале да се занимаваат со наука и политика. Од нив се родил Константинов Велики, нивни потомци биле и словенските просветители Кирил и Методи и од нив „произошло Књажество Болгарско“. Кога Турците ги покориле Македонија и Вугарија, староседелците овчари ги нарекле помаци (преку грчкиот збор пимки-овчар во помак. Бидејќи во турско време живееле изолирани во планините и како муслимани немале потесни врски со другите Словени, тие можеле најарно да сочуваат нешто од старата култура, мисла каква што понатаму можела да се развие во фантазијата на идеалистот Верковиќ.

Но кај Верковиќ веќе 1856 г. можела да се зароди мислата да запишува и други песни што се пееле во народот. На тоа можел да го наведе Вук Караџиќ кој барал од него да му запише песни од дебарскиот крај. Затоа тој споменува во писмо до Алекса Вукомановиќ уште од 5 април 1856 г. (Архива на Срп. Акад. на науките, сигнатура $\frac{186699}{1817}$): „Када узпишете Г. Вуку поздравите га љубезно са мое стране и кажите му да ѓу се трудити што више будем могао да му испуним жељу“. Во иста смисла пишува и во писмо од фебруар 1856 год. (Архива на САН $\frac{18699}{1816}$). Во писмо пишувано на 16 мај 1859 г. ($\frac{8699}{1813}$, кај нас овде писмо бр. 2) тој му испраќа на Вука песни од Дебар преку Вукомановиќа²⁾. Во истото писмо соопштува дека го довршил ракописот „Бугарски народни песама“, во кој биле лирски песни и дека собрал и 30 јуначки песни, „кое ѓу идуѓе зиме гледати да умножим до 100 па идуѓе године, ако се могне и не да издам“. Интересно е за нас и признанието на Верковиќ за собирањето на прикаските: „После песама предузеѓу писати приповедке, кои такођер има лепи и значајни код Бугара Македонски“.

²⁾ Тоа се истите 12 песни од Дебар што влегоа покасно во зборникот лирски песни на Верковиќа „Народне песме македонски Бугара“, издаден во Белград, 1860 г., под броеви 323 до 334. При печатењето Верковиќ направил извесни јазични промени. Така во песната бр. 323, во ракописот бр. 1, зборовите: *машчеа, субоџа и скерши*, напечатени се: *мошџеа собоџа и ск'рши*; Во песната бр. 334, во ракописот бр. 2, зборовите: *кадуно и црвена*, напечатени се: *кад'но и ц'рвена*; во песната бр. 325, рак. бр. 3., зборот *однесја*, напечатен е *однеса*; во п. бр. 326, рак. бр. 358, зборот *црвен*, напеч. е *ц'рвен*; во песната бр. 327, рак. бр. 5. зборот *грушка*, напеч. е *грушка*; во п. бр. 328, рак. бр. 6. зборовите: *павунови, шчо и церна*, напечат. се: *паунови, шшо и ц'рна*; во п. бр. 329, рак. бр. 7, зборот *берза*, нап. е *б'рза*; во п. бр. 330, рак. бр. 8, зборот *ис'ерџи*, нап. е *ис'рџи*; во пес. бр. 331, рак. бр. 9, зборовите: *Гурѓе и герло* нап. се: *Гурѓо и г'рло*; во п. бр. 332, рак. бр. 10, зборовите: *млого и кершила*, нап. е: *много и к'рсшила*, во пес. бр. 333, рак. бр. 11, зборот: *ис'ред*, напеч. е *исред*; во п. бр. 334, рак. бр. 12. зборот *ферлеџ* (и *ферлеха*) напеч. е *ф'рлеџ* (*ф'рлеха*).

Од друга страна Верковиќ, кој долго години работел како археолог и водел прилично мизерен живот (види на пр. документите што се наоѓаат во Држ. архива во Белград од Друштво српске словесности, просв. отд., 1856 г. бр. 266, 146 од 1858 г. бр. 2397, идр., каде се зборува за долгови на Верковиќ) почнал да собира народни песни и од практични цели. За тоа тој зборува и во едно писмо до Алекса Вукомановиќ од 16 јули 1859 г. кое и ние во Приложението во целост го приведуваме (писмо бр. II): „С Бугарским народним песмама мислим да ќе ми се отворити епоха боле и пријатније будуќности; ер као што Вам е познато до сада ми е станело било врло кукавно и чемерно. Оне су ме стале не малог труда и муке, па зато и право е да ми се толкиј труд и зној увати.“

Освен Вука да собира народни песни може би го, советувал и рускиот славист А. Гилџердинг кој 1857 г. патувал по Босна, Херцеговина и Стара Србија и со кого Верковиќ успеал да се сретне. Верковиќ многу очекувал од таа средба. Во едно писмо до Алекса Вукомановиќ од 2 април 1857 г., откако ќе му соопшти за патувањето што планира да го превземе по Македонија и Бугарија, тој пишува: „Ја ћу настојати, ако иако буде могуће, да се гди год на путу састанем и упознам с Г. Гилџердингом. Ако речениј Г. благовремено на путу крене, веројатно е да ћемо се гди око Призрена или Дибре сукобити, т. е. сусрести.“ (Архива на САН, бр. $\frac{8699}{1820}$). Од своја страна пак Гилџердинг пишувал на Вукомановиќа во писмо од 28 мај 1857 г. (Архива на САН, бр. $\left(\frac{8699}{1893}\right)^{77}$): „Было бы мне очень приятно войти в сношения с Верковичем, но Бог знает удастся ли встретить его в местах которые он решился объехать. Если и поеду по Боснии, то позже, и вероятно, направлюсь сперва на север от Сараева.“

Во споменатиот зборник од лирски народни песни во предговорот Верковиќ пишува дека девет години тој патувал по Македонија и други предели на Турција и собирал старини, паметници и песни (стр. I).

Но по наше мнение, почетната година на неговата собирачка работа во однос на песните, што се гледа од неговата преписка со Алекса Вукомановиќ, би можела да биде најверојатно 1856 г.

Во прилог објавуваме во целост две необјавени писма од преписката на Верковиќа со Вукомановиќ, кои осветлуваат некои важни страни од собирачката дејност на Верковиќа, и едно писмо од Државната архива во Белград, кое ни дава некои податоци во однос агентската мисија на Верковиќа во Македонија и материјалните потешкотии што тој ги имал како собирач на старини.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Писма од Верковиќ до Алекса Вукомановиќ

Од Архивата на Српската Акад. на науките
Вуковата заоставштина
Сигнатура: ⁸⁶⁹⁹1814

Писмо I

Серез, 9—13 октобра 1855 год.

Високородниј и Високоучениј Господине!

Тек сада ми обстојателства дозвољавају да се могу Вашему Високородију јавити и благодарити Вам за драгоцениј дар — србску филологију — с којим сте ме имали доброту, при полазку из Београда на ове стране, обдарити. Симпатију и чувство привржености, с којим е мое срце од оно доба за Вашу Високоценену особу обузето, никакви обстојателства неће кадра бити поништити.

О мојој дојакошњој радњи и успеху ког сам у истраживању споменика наше прошлости, од как сам из Београда отишао, имао, знам да Вас е Г. Шафарик известио. Ја сам се трудио што сам више могао да дану реч и поклонено ми поверене оправдам; и надам се да ћете сви задовољни бити с оним што сам до сада урадио. На идућем путовању, кое ове зиме у арнаутлук намеравам предузети, гледаћу да се још боле покажем? — Почетак е ето добро испао, а с помоћу Божиом надам се да и свршетак неће јалов остати? — Ето сада имамо споменика необоримог кои доказуе да смо имали Владетеља о кому е до сада муком мучила Истонија наша. Ја имам надежду да ћу, с помоћију Божиом, више такви споменика наћи моћи. Идуће путоване биће најодважние и најопасние од свију што сам год ји до сада предузимао, али зато тврдо сам убеђен да ћемо оно и знатним плодом уродити; ербо управо у такове ћу пределе поћи, у кое до сада, мислим, да ние ни едног странца нога корачила? — Чини ми се као да ми нешто непрестано шапуће: „У Ел-басану ћеш наћи нешто чему ће се све славенство радовати? а моја су предчувствовања дојако за мене била Пророк, само чујте? Едан пут разговарајући се са Гос. Шафариком о важности надписа кога сам у манастиру Језези нашао, рекнем: Ех, када би још мого и новац његов (:Марков:) наћи? па гле! тек што прекорачим границу србску (:у Пироту:) први србски споменик, кои ми е у руке дошо, био е новац Краљевића Марка. Другиј опет пут рек-

нем истом Господину: „када би мого едан глаголитички надпис из јазичке добе на каквој пећини Томби у Тракии наћи? — он ми на то одговори: ех! када би Ви имали срећу што год сличног наћи, онда би пред Вама имао респект и Г. Маријан Шуњић. Ја му опет приметим: да ми се чини да ћу за цело такога наћи у планини Родопској између Кимурџине и Еноса или тако у Херсонезу Трачком“, И нуто! и за то ми се е већ предтеча јавио; само чујте: седећи на дућану у Филиби код еднога моего знанца дође тамо едан бугарин из Неврокопа, и запита за мене од куда сам и с чиме се занимам: ја му одговорим да сам археолог који сваког рода древности истражуем као: новце, рукописе и надписе. Нато речениј Неврокопија примети да у његовом селу има на едном камену едан велики надпис који ние ни грчки ни римски ни славенски. Ја му приметим: да неће бити Турски или Ерменски, он одговори да ние; и тако се разиђемо. После тога одем ондашнему едном знатном бугарину да се с њим упознам; разговарајући се с њиме о старинама, изнесе ми едно старо евангелие факсимилирано, од едне стране славенски а од друге глаголитички. Док сам речено Евангелие прегледавао, дође тамо и ониј бугарин из Неврокопа; и одма, седавши до мене, надвири се да види што прегледавам. Тек што погледа у Евангелие, одма упре прстом у слова Глаголитичка и рекне: „тако е они надпис за ког сам ти мало пре казивао да се код Неврокопа у моему селу налази. „Ја му на то неодговорим ништа, него се пренем као да е искра електричка кроз мене прошла, и помислим: Боже милостиви на свему ти фала! Дакле свако мое предчувствоване оће да се обистини!!! —

После тога упознам се још боле с реченим бугарином и упитам га када би мого у његово село доћи да они надпис видим; он ми каже да његово село лежи у најдивљему кланцу планине Родопске, кроз који ние могуће лети, од ајдука, проћи; него само зими е можно до онога места, гди надпис стои, доћи; и тако закључимо: да он за кереван серезки дође у Серез, па по керевану да пођемо заедно до онога надписа. —

Ја мислим да ће они натпис, ако е збиља Глаголитички, бити из јазическе добе? неће ли којом срећом бити Томби Орфеја или Лина? .. ако не баш њиова а оно барем не далеко од њиове добе? — Већ та околност што се налази у најдивљем пределу дае ми повода мислити да мора врло важан бити; и то такови из кога ће се моћи дознати каког су порекла, најстарији трачки житељи, били? и есу ли како образованост и книжевност имали? — Да има Немезис Божија која освећуе потвору и неправду, више примера назачуе нам стара и нова Историја. — То тако што су стари грци и римљани називали старе славене Варварима; мислим

да ће бити една од највећи неправди. Дакле моја е побожна жеља да они надпис утера у лаж како старе грчке и римске писце, тако и оне новијег времена који су њиова мненија!!!

Ја сам телом у Серезу а дух ми е непрестано на планини Родопској у Ел-басану, и желио би, када би само било можно, да на оба места у магновенију ока будем! али шта ћу када ни едан задатак не може се без новаца решити; а ја немам довољног трошка с којим би могао предначену пределе обаћи. Писо сам Г. Шафарику да гледа, ако е икако могуће, да ми од кудгод 60 дуката скуца и што скорије пошаље ми; ербо што рание пођем на пут, с тим ће ми се обилније труд наплатити. Молим дакле да се и Ваше Високорције за тај вопрос, на дотичном месту, заузме, како би могао што скорије до новаца доћи и одма на пут кренути. Колика би то чест и слава нашемученому Друштву била, када се у његову органу саобштио едан Славенски Документ из јазическе добе! Та таког до сада нигди печатаног нема!!!

Ја би у стању био још двоиним толико славенски споменика изнћи, колико сам ји до сада нашао. Када би се нашо мецењт који бе ме са извесном годишњом подпором у моему предпријатију подпомагао. Ја би најволео када би се у србству таки могао наћи? ако се у србству ненађе, а оно желим да се барем у Русији нађе. — Знам да сте Ви у Русији добро познат, и надам се да би ме Ви могли, преко Г. Протје Раевскога или преко другог кога Вашег пријатеља у Русији, препоручити ме Царско-Рускомучеству за старине у Петербургу, да ми оно на известно време (: на две или три године?) преко Београда, за истраживање споменич односећи се на Славенску историју, годишњу подпору лагоизволи подарити. А ја би био обвезан сваке године по едно известие послати му о радњи мојој; на пример ко што сам сада у Београду послао. Г. Др. Константин Пековић, пре три године у Цариграду, без сам му је био што год говорио, обећао ми е, да ће ме, Царско-Рускомучеству у Петербургу за дрвности, препоручити да ми ођ годишње подпору — од 500 карбованци — за истраживање споменика славенске прошлости, одреди; међутим због аступивши ратни времена до данас ни сам мого сазнати што е Г. Петковић, у погледу неговог обећања, свршио? — Него се надам да се неће требати чак у Русију обраћати; може бити да ћете и у Србији такога наћи ми моћи? —

Будући да курир одлази, зато морам закључити писмо; обширније о другима стварма писатићу Вам други пут. Данас сам хтио и Г. Шафарику писати, него сам и мало нерасположен због мале грознице; зато га поздравите љубезно и кажите му да ћу му с идљом писати и они рукопис по-

слати. Такођер известите га што сам Вам о Глаголитичком надпису јавио, ер нему ни сам до сада био јавио за то. Поздравите љубезно Г. Нешића.

Препоручујући се у далњу Вашу милост и наклоност остаем за увек у хитњи

искрениј ночитатељ Вашего Високородија

Стеван И. Верковић

старинар

п. п. ако би ме удостојали Вашег одговора онда овако адресирајте:

Al Signor Stefano I. Vekovich
antiquario, N. Seres
nella Makedona

Писмо II

Архива на САН
Вук. заоставштина
8699
Сигнаура: 1823

Серез, 16 јулија 1859 г.

*Ваше Високородие,
милосџивиј Госџодине!*

Шалем Вашему Високородију неколико Бугарски народни песама из Дибре, кое сам исписао од некои Дибрелијах овде живећи; кое молим да би имали доброту предати нашему многозаслужному и и славному ! Вуку. А што се тиче остали наручбина о којима сте милсали, не никако ни ми било могуће свршити; и то највше због оскудице новчане; но у будуће, чим прво знанстено путовање преузнем, својски ћу се постарати, да ју точно наручбину свршим. Ја би Вам био и пре наведее песме послао; но због разни препона и главобоља све о данас ние ми било могуће обећање испунити, за то молим да ме извините.

Ја сам ови дана довршио рукопис Бугарски народни песама, и тако до мало дана мислим предузети пут у Београд преко Солуна, Цариграда и Црног мора: едно да се видим са онима кои су ми најмили, а друго да потражим мецена Бугарским народним песмаа кое су врло занимљиве у обзиру језика и филологие слаенске. Рукопис има око 400 песама; кое су све женске, од жена исписане; само неколико има и ји трапезарски т.е. мушки; но и оне су од жена. Од саме едне жене (која родом из села Просеника; кое три сата од Сереза одстоји лежи на по пута између Сереза и паланке цуме; која се налази близу реке Струме)

исписао сам 271 песму; оне су све врло лепе и значајне. Песме други певачица не могу се ни издалека са незиним успоредити; цвет Бугарског женског песничества код не е! — Почем е то една велика реткост да едно лице може толико песама знати; и почем у песама од други певачица нема ништа новог и особитог што не би у незиним песама било; зато сам књиги овај наслов дао: „Бугарска Омирка“ или „Бугарске народне песме од едне жене.“ Осим наведени женски песама скупио сам такођер и 30 јуначки, кое ћу идуће зиме гледати да умножим до 100 па идуће године ако се могне и не да издам.

Ја сам у великој бриги за Ваше драгоцену здравље! Г. Шафарик јавља ми да сте непрестано слаб и зато сам верло неутешив; ер у Вашој драгоценој особи сматрам не само искреног пријатеља; но и ретког родољуба, какви, нажалост, мало имамо у нашем отечеству; т. е. онакви кои би се могли с Вама успоредити у доброту срца и племенитости душе; и да има неограничену љубав и уважавање за све оно што е србско као Ви; зато е најпобожнија и најватренија моја жеља да Вама милостиви Бог што скорие поврати драгоцену здравље; због чега дањо-ноћно непрестаем га молити.

С Бугарским народним песмама мислим да ће ми се отворити епоха боле и пријатније будућности; ер као што Вам е познато до сада ми е стане било врло кукавно и чемерно. Оне су ме стале не малог труда и муке, па зато и право е да ми се толкиј труд и зној уважи. Почем овдашњи Бугари некое речи пресечено изговарају, зато сам сувише пута дао песме репетирати; боећи се да ни сам коју реч погрешно написао; и заиста било е погрешака и то знатни; а најпосле оним речима, коим никако ни сам могао крај уватити; дао сам си ји певати; и тако сада су тако точно исписане да и правиј Бугарин не би ји био точније и савршене исписао. После песама предузећу писати приповедке; кои такођер има лепи и значајни код Бугара македонски.

Молим да би имали доброту поздравити све знанце и пријатеље; особито Г. Г. Вука, Шафарика, Даничића, М. Поповића и др. Папа Костопула. Препорућујући се вашој благонаклоности, остаем с дубоким почитанием и приврженошћу:

Најпокорнији обожатељ
Вашег Високородија С. Верковић

П. П. Ја ћу сутра или прекосутра кренути на пут, зато молим Вас да би имали доброту поручити Г. Милошу Поповићу, уреднику „Србски новина“ да одма обустави пошиљане мои новина; него нека ји тамо чува до мога доласка.

(Во прилог прака „Бугарске народне песме из Дибре“)

Од Државната архива, Белград

Сигнатура: Ф. VII. P. 156 (1888)

Писмо III

(Ова писмо го пишува Верковиќ од Петербург до српскиот посланик при рускиот двор М. Симић, на 26 мај 1888 г.)

Године 1862, славни србски Министар Господин Илија Гарашанин, поверио ми е тајну политичку мисију, која е имала цел: „Да Славени македонски при решавању источног питања признају себе славенима, а не герцима. На колико сам успио у овоме врло ризичном предузећу, кое ме е стало среће мое обитељи, овога часа на догледу е свега просвећенога света. За таку моју оризшку привреду и заслугу свему славенству, Срби и остали балкански Славени отплатили су ми црном нечувеном непризнатељношћу. Да их Бог свемилостиви опамети и надале како би могли сазнати, како страшно огрешили су душу односно мое безпримерне верности и пожертвовања ради животних всеславенских, особито србских и балканских Славена интереса.

Оном приликом дакле, на препоруку предоброг Министра Господина Илије Гарашанина Србски државни совет посудио ми е сто педесет дуката без интереса и без рока (:на неопределено време:). За споменуту своту био е гарантом покојни честити Слависта Господин Јанко Шафарик. А сопо реченог дуга још тада уручено е влади тридесет дуката важнима србским старинама, састоећима се из старих писмених споменика и новаца Герчких и римских.

Будући од онога дана, кад сам се примио споменуте толи кобне мисие моја старинарска радња пође сасвим уназад, и место да се унапреди, за то никако не можам платити речени дуг до устанка Херцеговачко-бугарског. Тада Г. Др. Шафарик предложи ми, да се дуг плати старима старословенскимa рукописима. Ја му пошлем све што сам имао — око стотину комада. На велику несрећу по славенску науку, племенитог и веома генијалног Д-ра Јанка Шафарика брзо иза тога порази опасни апоплексички удар, кои га најпосле и у гроб свали те негова намера остане не оствареном.

Године 1877, из Македоније, око првих дана фебруара месеца, ја упутим се у Русију, да покушам срећу овде са писменима споменицима од недогледне важности и вредности по историју не само Славена, него и свега човечанства, сачувавши се не на камену, металу или пергамени, већ устним предањем код Македонских Марвака и Фракијских Родопских Помака, — кад таку нисам могао достићи с помоћију антикварске трговане на западу и других страна наше стране света. — С пута сврнем у Београд ради рачуна с Г. Шафриком и дуга србској државној каси. То е било великог поста.

Будући ни сам могао готовим новцем платити дуг владин, за то договорим се са тадашњим библиотекарком и чуваром народног србског музеа врло честитог и благодушног мужа Господина Јована Бошковића, да се споменути дуг намири начином као што е желио Г. Др. Шафарик, т. е. едним количеством моих рукописа, кои су се увреме мога доласка налазили у кући Доктора Шафарика, те јих оданле све од њих избере једно количество за рачун споменутог дуга. А ја без каснена упутим се у Петроград, како би могао приспити онамо пре објавленија рата Турској. У октобру исте године вратим се наново у Београд ради више споменутог рачуна.

Јавивши у Библиотеку, Господин предобри Бошковић покаже ми списак рукописа, сортираних нарочитом Комисиом од нос ради подтирена мога дуга. Било е свега 24 рукописа. Будући избрани рукописи били су правим кајмаком мое збирке, разумие се, ја их не могнем уступити за толи незнатну своту, већ сам молио да ми се даде за не типитит хиљада дуката. Господин Бошковић изјави, да влада не може дати за сортиране рукописе више од оне своте: 120 дуката. Не могавши уступити рукописе за наведену цену, рекнем да ћу гледати да дуг подмирим звечићим новцем. И тако влада реши избране рукописе задржати за дуг до подпуног ликвидирања истога, остале врати ми натраг, те с њима упутим се нанова у Русију.

Ја сам мислио да ћу получити овде за дивно научно Родопско откриће не само велику похвалу, већ и награду доликујући таком, изванредне важности, проналаску. На жалост мои мечти врло обману ме . . . из узрока ербо овдашњи од уплива учени не благосклоно и с усхићењем предусретну ове пречудне остатке познате човечанске мудрости, принадлежеће времену, губећи се у мраку векова, већ с невероватном ненавишћу и одвратношћу: тврдећи да толи стара традиција никаким начином не е могла уздржати се устним преданем не само код Бугара, него ни код боле даровитих од њих народа, већ да е то пука измишљотина неког изванредно генијалнога фалсификатора.“ Те све мое наде и плани ненадно разлете се као водени миурчићи . . . и ја остао управо viseћим у зраку . . . не могући макнути се ни напред ни натраг без новчаних средстава до данас. Предузимао сам свима могућима начинима да се испутам из ненадно салетивше ме беде кроз рукописе донешене овамо из Београда, али будући су они били далеко мане важни од осталих у Београду, за то до данас не могнем им наћи муштерију ни овде, ни у Москви.

Надајући се да би ме могли спасити рукописи налазећи се у Београду на аманету, пође ми за руком склонити еднога врло дарежљивога Господина да ми узајми стодвадесет дуката, те их сместа по пошти упутим у Београд Министру

просвете и црквени дела с молбом, да их прими за мој дуг код Србске државне касе, а после без сваког касиенја да благоволи заповедати библиотекарју, да ми одма пошле рукописе. На неизрециво отчајание и изумление мое, тадашњи Министер просвете Господин Милан Кујунџић не хтедне испунити ми молбу, изговарајући се да се рукописи не налазе у власти владе већ у некаког србског ученог дружио с којим ја, у осталом, никада у никаком сношају ни сам био. Ја поновим молбу да не чини, таког страшног насиља над моим иманем, већ без сваког изговора да час пре пошале ми рукописе. После дугог чекања, у место рукописа примим писмо од србског посланика Гос. Груића с позивом, да дођем у Посланичество примити 120 дуката, приспивши на мое име од Министерства Просвете и црквених делах. Ја чисто следеним се од ужаса кад дознам за овако безпоштедни и неправедни поступак Министров односно мога неприкосновенога права и јавим Министру да мени требају рукописи, а не дошавши из Београда дукати, кои припадају србској државној каси за мој стари дуг од 1862 године.

Будући до овога часа рукописи ни су ми дошли у руке; и поњавши да с добрим начином не намеравају дати ми рукописе натраг; због тога сад се налазим принуђеним споменуте новце примити од Посланичества, да не морам за не плаћати интерес месту, кое ми е не узајмило, на известно време.

Да би Ви милостиви Господине Посланиче могли несумњиво осведочити се у колико е мое право неоспорно, а поступак Министров неимоверно непоњатан и соблазнитељан и неправедан, овде прилажем благосклонној Вашој пажњи копију докумената србске владе, односећега се до више споменутог мог дуга, а такођер и копију писама племенитог Господина професора Јована Бошковића.

Кад примим новце натраг, одавле с мојим обитељу поћићу у Београд, да лично видимо с каким правом оће на силу да задрже мое рукописе?

Будући ме врло боли нога, зато нисам у стању лично јавити се у Посланичество, него у место мене добиће моја супруга с ћерком, те покорно молим Вашу доброту, Господине Посланиче, да благоволите милостиво њима предати новце враћене ми натраг из Београда.

У нади, да ће Те Ви, Господине Посланиче, соблаговолите моју препокорну молбу примите са својственом Вама добротом и великодушием, с чувством предубоког штовања, благовенија и преданости, остаем

Ваш, Милостиви Господине Посланиче,
препкорни слуга и штоватељ

Господину србском Посланику Милану Симићу.

27 маја 1888

Р. С. Писмо Г. Јована Бошковића случајно није нашло се у пакету, гди се чувао Реверс Библиотекара, и не знајући гди се налази, зато морам писмо опремити без њега. Ако буде могуће наћи га вечерас предаћу га супруги да Вам га покаже.

(Во прилог испрака реверс за 24 книги, потпишан од библиотекарот и чуварот на Народнијот музеј Јован Бошковиќ)

Цветша Органџева

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ О СТЕФАНЕ ВЕРКОВИЧЕ

(Резюме)

Автор так озаглавленной статьи знакомит нас с некоторыми письмами Стефана Верковича, до сих пор неизвестными науке. Эти письма освещают одну из самых важных сторон его деятельности в Македонии, которая очень мало исследована, а именно деятельность в области собирательства.

Автор статьи сперва останавливается на письме Стефана Верковича Алексе Вукомановичу, зятю Вука Караџица, написанном 9—13 октября, 1855 года (здесь напечатанное в Приложении к статье, под номером 1). Из всех объявленных и известных науке писем Верковича это письмо является самым ранним. Оно в корне меняет положение о том что родоначальником идеи о трако-илирском, т. е. индийском происхождении южных славян является Раковски (См.: Арнаудов М., Очерки по българския фолклор, стр. 130). Индийская теория Раковского в полной мере проявляется в сочинении „Показалец“ (1859 г.) и „Българска старина“ (1865 г.), а из письма видно, что Веркович высказывает такие же мысли уже в 1855 году. Автор допускает, что эти мысли Веркович черпал как из статей македонского возрожденца Йордана Хаджи Константинова-Джинот, которые он печател в „Цариградском Вестнике“ в 1953 году), так и под влиянием личного знакомства с ним.

Идея о трако-илирском происхождении южных славян привела к мысли Верковича взаться за собиране народных поэтических произведений, с тем, чтобы, как и другие романтики, найти подтверждение ей и в „духовных произведениях народа“. Веркович сначала, как видно, искал самые старые песни из трачко-илирской эпохи, и как археолог, надеялся найти „Томбы Орфея или Лина“ что мы видим из приведенного письма. Автор все же обращает внимание на то что Веркович вскоре после своего приезда в Македонию, в 1855 году начал записывать и другие песни, которые пелись в народе. К тому мог его побудить Вук Караџич, который просит Верковича записать для него песни из Дебарского края. Об этой просьбе Вука Веркович упоминает в письмах Алексее Вукомановичу от февраля 1856 года. (Архив САН $\frac{8699}{1816}$) и апреля 1856 г. (Архив САН $\frac{8699}{1817}$) В письме от 16 мая 1859 года (Приложение, п. 2) Веркович и посылает Вуку песни которые он просил послать на адрес Вукомановича. Это те же песни (двенадцать) которые позднее вошли в сборник лирических песен Верковича „Народне песме македонски Бугара“, вышедший в Белграде в 1860 году, под ном. 323 до 334).

В том же письме от 16 мая 1859 года Веркович сообщает Вукомановичу, что он уже закончил рукопись „Болгарских народных песен“, а также говорит и о своей надежде улучшить и свое материальное положение. Автор заключает, что начальным годом собирательской деятельности Верковича в отношении народных песен может быть вероятнее всего 1856 год, что видно из приведенных писем.